

Системний розвиток медіаосвіти в Україні: огляд основних досягнень і перспектив

Любов Антонівна Найдьонова,
доктор психологічних наук, член-кореспондент НАПН України, заступник
директора з наукової роботи, завідувачка лабораторії психології масової
комунікації та медіаосвіти Інституту соціальної та політичної психології НАПН
України, член Громадської ради при Національній раді України з питань
телебачення і радіомовлення

1. Всеукраїнський моніторинг ставлення населення до медіа, який систематично ведеться Інститутом соціальної та політичної психології НАПН України з 1994 р., продемонстрував інертність динаміки аудиторії провідних ЗМІ: демократичні зміни в системі медіа гальмуються через застаріле ставлення аудиторії до якості роботи медіа і характерну для посттоталітарного суспільства відсутність вимогливості до якості медіапродукції, яка є невід'ємною складовою розвитку всієї системи. 2006 р. створено єдину в Україні академічну лабораторію психології масової комунікації та медіаосвіти, яка узагальнивши світовий досвід підготувала системний програмний документ - вітчизняну Концепцію впровадження медіаосвіти в Україні (далі Концепція), схвалена 2010 р. НАПН України і оновлена 2016 р. в зв'язку з новими завданнями зумовленими агресією РФ. У цих нових воєнних умовах медіаграмотність населення розглядається як важливий компонент національної безпеки держави¹, а медіаосвіта стає як ключового механізму інформаційної безпеки. У Концепції визначено головні принципи, завдання і етапи роботи з розвитку медіаосвіти в Україні до 2025 р. і фактично події розвиваються згідно із окресленою концепцією, яка стала системотвірним чинником розвитку вітчизняної медіаосвіти. На базі цього документу і практики його реалізації наступною концептуальною перспективою має стати підготовка Державної концепції розвитку медіакультури і медіаосвіти, яка системно визначила б міжгалузеві завдання на найближчі два десятиліття, пов'язані зі Стратегією розвитку культури України, цифровою трансформацією суспільства, цивілізаційними і поточними специфічними умовами розвитку нашої країни в глобальному світі.

2. Системне впровадження медіаосвіти в країні розпочалося на першому етапі як всеукраїнський експеримент з упровадження медіаосвіти в навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів, який тривав з 2011 до 2017 р. на базі 8 областей (Дніпропетровської, Київської, Луганської, Львівської, Миколаївської, Полтавської, Черкаської та АР Крим) згідно з наказом МОН України. У цій роботі апробовано вітчизняну модель медіаосвіти з типовими варіаціями шкільних моделей для різного технічного оснащення, кадрового складу та інших умов здійснення навчального процесу. Завдяки експерименту розроблено і затверджено МОН України низку медіаосвітніх програм курсів за вибором «Медіакультура» для

старшокласників, «Я в медіапросторі» для початкової школи, «Основи медіаграмотності» для базової школи (варіативна частина навчання), розроблено відповідні посібники для учнів, методичні посібники і підручники для підготовки і підвищення кваліфікації вчителів. У співпраці з громадськими організаціями, яким надавали підтримку міжнародні фонди, проведено навчання критичної маси педагогів і методистів системи післядипломної педагогічної освіти основам медіаграмотності, започатковано цикл щорічних масових заходів: конференцій, семінарів, нарад для активізації горизонтального обміну досвідом і побудови мережі фахівців за новим для України напрямом діяльності – медіаосвіта. За проведеними незалежними організаціями оцінками експериментальне впровадження всеукраїнського і регіонального рівнів (Запорізькій, Дніпропетровській, Чернігівській, Харківській областях) на цьому етапі охопило 250 закладів освіти, в яких навчалося понад 40 тис учнів. За цей час 680 вчителів пройшли поглиблене навчання за різними курсами з медіаосвіти, зокрема, 200 осіб вивчали 48-годинний спецкурс з медіаграмотності для координаторів експериментальних шкіл у Дніпропетровській області, 260 вчителів пройшли навчання зі створення творчих груп з медіаграмотності та 220 вчителів взяли участь у майстер-класах медіафестивалю у Запоріжжі. 60 психологів та соціальних працівників прослухали 18-годинний спецкурс з медіаграмотності у Полтаві, поглиблений модуль з медіаграмотності, що становить 6-8 годин. Понад 50 осіб вивчали курс Медіапсихології в Центральному інституті післядипломної педагогічної освіти; 25 осіб пройшли медіапсихологічну підготовку на базі ІІПО Університету ім. Б. Грінченка в м. Києві тощо. Попри ці здобутки, зазначеної кількості підготовлених педагогів абсолютно недостатньо для масового впровадження медіаосвіти, особливо з огляду на те, що в середньому підвищення кваліфікації в обласних інститутах післядипломної педагогічної освіти щорічно проходить біля 53 тис. вчителів. На часі проведення широкомасштабної кампанії з підвищення медіаграмотності вчителя, яка цілком вписується в завдання цифрової трансформації українського суспільства і є необхідною для забезпечення цифрової інклюзії громадян в умовах електронного врядування та цифровізації економіки.

3. Всеукраїнські заміри рівня медіаграмотності серед учнівської молоді показали, що окремі показники зросли на 10-15% з 2008 до 2015 р.: підлітки краще стали фільтрувати інформацію, звертати увагу на фальш у повідомленнях, перевіряти першоджерело, звертатися до інших альтернативних джерел для перевірки інформації. Разом з тим, простежено тенденцію зростання долі віртуальних практик в дозвіллі молоді, змолодшання старту користування Інтернетом, що потребує інтеграції медіаосвіти в основне навчання, лише курсів за вибором недостатньо для досягнення системних змін.

4. 2017 року розпочато другий етап - масового експериментального впровадження медіаосвіти, який за наказом МОН України проводиться в усіх областях країни. Головним завданням цього етапу, що триватиме до 2022 р., є введення медіаграмотності в державні стандарти освіти, а медіаосвіти в основні

навчальні дисципліни як інтегрованої наскрізної лінії. Медіаосвіта розвивається у взаємодії із реформуванням освіти, впровадженням Нової української школи. До Державних стандартів початкової школи внесено в якості результатів навчання показники критичного мислення, що відповідають віковим особливостям розвитку медіаграмотності. Триває робота з уведення показників медіаграмотності в стандарти базової школи, які будуть обов'язковими для виконання у всіх галузях освіти: інформатичної, громадянської, мовної, здоров'язбережувальної.

5. Для масового підвищення медіаграмотності вчителя за міжнародної підтримки і за участі науковців та вчителів-експериментаторів розроблено і запроваджено низку безкоштовних дистанційних онлайн-курсів на платформах Prometheus, Ed-era, які пройшли протягом 2018 р. більше 20 тис. слухачів. Розпочато підготовку психологічних модулів для дистанційних курсів з підвищення медіаграмотності широких верств батьківської спільноти, що є важливою перспективою.

6. Результати діагностики, проведеної 2018 р. в експериментальних навчальних закладах доведено, що зростання медіаграмотності за показниками критичного мислення і рефлексивності при взаємодії з медіа позитивно корелює з психологічним благополуччям підлітків, зокрема тих, хто зазнав прямої чи вторинної травматизації внаслідок війни на Сході України. Важливим компонентом системного розвитку медіаграмотності населення є розробка системи заходів з підвищення медіакультури батьків, фахівців різних спеціальностей в процесі професійної підготовки і підвищення кваліфікації, а також підтримка соціально відповідального бізнесу, що проводить кампанії з медіаграмотності. Окремим напрямом є розпочата робота з медіавиробниками щодо підвищення поінформованості про наслідки їхнього впливу на дітей, когнітивний потенціал і психологічні стани населення, тощо. Цей напрям потребує ґрунтовних медіапсихологічних досліджень і розробок, залучення наукової молоді до розвитку вітчизняної медіа і кіберпсихології, побудови міжнародного діалогу на світовому рівні.

7. Потрібна державна підтримка позашкільної дитячої та підліткової медіаторчості як провідної діяльності, в якій формується культура взаємодії з медіа, розвивається повноформатна медіаграмотність і вимогливість до якості медіа. Це має бути система національного і регіонального рівня фестивалів і конкурсів, переможцям яких держава оплачує можливість участі в міжнародних дитячих і молодіжних форумах з медіаграмотності. Важливим компонентом цієї системи має стати започаткування секцій з медіапсихології в регіональних і державній Малих академіях наук, що підтримуватиме відтворення інтелектуального кадрового потенціалу соціогуманітарної науки в цій галузі. Інформаційна підтримка і відповідні рекомендації для місцевих органів влади мають спрямовуватися на роз'яснення важливості практик дитячої і юнацької медіаторчості як пріоритетних елементів медіакультури країни, що вибудовують систему інформаційної безпеки держави і розвитку системи медіа.

Окреслені сім напрямів розвитку наукових галузей медіа і кіберпсихології та активізації на їх базі практик медіаосвіти сприятимуть не лише інформаційній безпеці держави в умовах гібридної війни, але суттєво пришвидшуватимуть прогрес вітчизняної системи економіки, через зростання людського капіталу і конкурентоспроможності молоді на відкритому світовому ринку праці. При системному підході до медіаосвіти міграційні тенденції врівноважуватимуться формуванням інформаційного патріотизму і сталої української ідентичності.